

І. Ф. Бублик

ЗАСТОСУВАННЯ ДАНИХ КОРПУСНОЇ ЛІНГВІСТИКИ ДО НАВЧАННЯ ПИСЬМОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

Резюме

В статті на прикладі німецького та українського мовних досліджуються можливості застосування електронних корпусів текстів для підвищення ефективності навчання письмовому перекладу з рідної мови на іноземну. Основна увага приділяється вивченню лексико-семантичних та граматичних складнощів перекладу, зумовлених впливом системи рідної мови. Пропонуються деякі види вправ для їх подолання.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок про необхідність систематизації засобів передачі значень граматичних структур української мови на німецькій мові з метою розробки практичних рекомендацій перекладачів.

Summary

The article deals with the opportunities of electronic texts corpus application by example of German and Ukrainian in order to improve translators' training from native language into foreign one.

The article focuses on the study of lexico-semantic and grammatical difficulties of translation undergoing the influence of the system of the native language. Some types of exercises for the translators' training on the basis of the DDL methodology, i. e. data-driven learning, have been proposed.

On the basis of the undertaken study the author comes to conclusion about the necessity to systemize the methods of translation of Ukrainian grammatical structures' meanings into German in order to work out practical recommendations for translators.

Ключові слова: електронний корпус текстів, лексико-семантичні складнощі перекладу, граматичні складнощі перекладу, впливи на основі конкордансів.

Теорія перекладу – одна з порівняно молодих галузей філологічної науки, покликана проаналізувати та систематизувати той багатий досвід, що протягом століть накопичила перекладацька практика. Склалася ситуація, коли, як підкреслює російська дослідниця

С. Г. Тер-Мінасова, з одного боку, види та способи перекладу вивчені доволі глибоко та різнобічно, а з іншого – розмаїття методів не має системного характеру, що могло б прислужитися більш цілеспрямованому навчанню майбутніх перекладачів [6, с. 9]. У цьому сенсі, а також з огляду на появу нових технічних можливостей обробки емпіричного матеріалу, вивчення питання про застосування електронних баз даних для оптимізації дидактики перекладу є безперечно *актуальним*. *Об'єктом* дослідження у статті є письмовий переклад з української мови німецькою. *Предметом* дослідження обрано лексико-семантичні та граматичні труднощі перекладу та причини перекладацьких помилок. *Мета* статті – описати можливості застосування комп'ютерних технологій у навчанні письмового перекладу. Як *material* дослідження було використано німецькомовні конкорданси з мережі Інтернет, а також переклади німецькою мовою статей з українських газет, виконаних професійними перекладачами, для яких німецька мова є рідною, опубліковані на сайті www.ukrainenachrichten.de.

Аналіз сучасних праць з методики викладання перекладу [3; 5; 7] довів, що основні труднощі, з якими стикаються перекладачі, а отже, і причини помилок зумовлені інтерференцією рідної мови. Їх можна об'єднати у дві групи: труднощі лексико-семантичного характеру та труднощі граматичної природи.

Першу групу детально аналізує С. Г. Тер-Мінасова [6, с. 13–17]. Услід за нею ми вважаємо, що помилки у перекладі можуть спричинити розбіжності у семантичному обсязі лексичних одиниць, у притаманних одиницям мови конотаціях та колокаціях. Наприклад, значення української лексеми «пропозиція» у німецькій мові більш диференційоване і передається двома одиницями, а саме, *Vorschlag* та *Angebot*, значення українського прикметника «гарячий» не завжди німецькою мовою передається як *heiß*, часто зі стилістичних причин коректніше вживати у перекладі *warm* («теплий»). А всім відомий напис на дверях установи *drücken – ziehen* (буквально: «натиснути» – «потягти») відповідає українському «від себе» – «до себе». Тут уже ми маємо справу з узусом використання мовних одиниць, який вимагає від нас перекладати німецьке *hierzulande* як «в нашій країні». Прикладом

труднощів лексичного характеру може бути також переклад реалій, що описують предмети, об'єкти та явища суспільного життя, що не мають відповідників у культурі народу, мовою якого виконується переклад. Так, німецьке *Akademiker* – це зовсім не «академік», а випускник вищого навчального закладу. Сюди ж треба віднести також переклад прислів'їв, крилатих висловів, літературних алюзій тощо.

Труднощі граматичної природи детально описують К. Г. Крушельницька та М. Н. Попов [2]. Вони зазначають, що формально диференціювати в іноземній мові ті явища мови, які не деталізуються у рідній мові, можна тільки шляхом оцінювання обставин, що зумовлюють відбір потрібної форми [2, с. 5–6]. Такими обставинами є відтінки значень відповідних граматичних структур та їхня узгоджуваність. При цьому підкреслюється, що лексична колокація може визначати використання тієї чи іншої граматичної конструкції, а граматичне узгодження, або, іншими словами, структурне оточення може стати вирішальною умовою вибору відповідної лексичної одиниці. Так, структура німецького складнопідрядного речення з підрядним реченням мети вимагає перекладу всього складного речення (як головного, так і підрядного) за допомогою однакової форми граматичного часу, навіть тоді, коли в українській мові це теперішній і минулий час відповідно:

In einigen Fällen sind jedoch persönliche Informationen erforderlich, damit wir die von Ihnen gewünschten Online-Dienste erbringen können [4]. –

У деяких випадках особисті дані є необхідними, для того щоб ми мали можливість надати Вам інтернет-послуги.

З іншого боку, цей же зміст можна передати іншою граматичною конструкцією, а саме, інфінітивним зворотом, що виключає використання сполучника *damit* і викликає необхідність вживання прийменника *um* у значенні «для того, щоб», а також одночасну перебудову головного речення, де доведеться замінити граматичну основу *sind ...Informationen erforderlich* на *wir brauchen*:

In einigen Fällen brauchen wir jedoch persönliche Informationen, um die von Ihnen gewünschten Online-Dienste erbringen zu können.

Такого ж підходу потребує переклад усіх граматичних структур, значення яких диференціюється у одній мові і не диференціюється в іншій. Як приклади тут можна навести різницю у вживанні умовного способу у німецькій мові, де форма Konjunktiv II Präteritum слугує для передачі потенційно реальної умови у теперішньому або у майбутньому часі та форма Konjunktiv II Plusquamperfekt – для вираження цілком нереальної умови у минулому. Як відомо, умовний спосіб в українській мові не передбачає вживання різного граматичного часу у таких випадках. Тому для конкретизації часу події необхідно вводити у речення такі лексичні одиниці як «сьогодні», «завтра», «вчора» тощо. У свою чергу, в українській мові диференціюється закінченість або незакінченість дії за допомогою використання доконаного або недоконаного виду дієслова, чого немає у німецькій мові.

Уникнути помилок при подоланні вказаних вище труднощів перекладу допомагає, з одного боку, широка лінгвістична обізнаність перекладача, а з іншого – максимальне залучення усіх існуючих джерел лінгвістичної інформації [1].

Зрозуміло, що перша передумова може бути виконана тільки у процесі довготривалої практичної діяльності. Реалізувати ж іншу можливо шляхом залучення до процесу навчання надбання сучасної корпусної лінгвістики, а саме конкордансів (від нім. *konkordanz*, англ. *concordance* – згода, відповідність, лат. *conncordare* – узгоджуватися, приводити до згоди). Конкорданс є особливим типом електронного словника, в якому кожне слово або поняття розташовані в алфавітному порядку з мінімальним контекстом і всіма випадками вживання. Комп'ютерні конкорданси із розробленим для них інтерфейсом дозволяють швидко й ефективно порівняти всі контексти вживання слова і проаналізувати їх, зрозуміти на прикладах живої сучасної мови узгодження її одиниць.

На жаль, складання конкордансу займає дуже великий обсяг часу, робота лінгвістів у цьому напрямку почалася відносно недавно, тому на відміну від конкордансів англійської мови німецькомовних конкордансів є ще замало, а конкордансів сучасної української мови майже не існує, за виключенням декількох, що описують творчість класиків української літератури.

Л. К. Раїцька [5] підкреслює, що застосування електронних баз даних у навчанні іноземної мови та перекладу надає нові широкі можливості не тільки викладачеві, але й студентові. Однією з головних переваг навчальних матеріалів, розроблених за допомогою електронних корпусів, дослідниця вважає збільшення автономії учасників навчального процесу. Зокрема, студент більше не залежить повністю від знань викладача або від підручника. З'являється можливість досліджувати мову самостійно, роблячи власні висновки зі своїх евристичних розвідок, що підвищує мотивацію студентів до навчання.

Що стосується системи навчальних вправ, то їхнє основне спрямування – це пошук студентами прикладів різних явищ мови з наступним аналізом знайдених контекстів за критеріями, названими викладачем, відновлення пропущеного ключового слова у запропонованому контексті, знаходження колокацій і таке інше.

На нашу думку, дослідження лексико-семантичних явищ за методом DDL (data-driven-learning – навчання на основі електронних даних) необхідно доповнити вивченням засобів перекладу граматичних структур. Так, ми безумовно знаємо різноманітні засоби передачі граматичних значень іноземною мовою, але нам не завжди відомо, яка зі структур є більш уживаною сучасними носіями мови, яким граматичним конструкціям вони надають перевагу у конкретній ситуації спілкування. Тому ми пропонуємо започаткувати роботу зі створення баз даних перекладів саме граматичних структур, що становить *перспективу* подальших розвідок. Для цього можна застосовувати вже згадуваний вище сайт www.ukraine-nachrichten.de та електронні версії німецькомовних та українських періодичних видань.

На даному етапі наших досліджень у галузі застосування методів корпусної лінгвістики до навчання перекладу ми можемо зробити висновок, що цей напрямок слугує не тільки підвищенню ефективності навчання перекладу, але є також дуже важливим у залученні студентів до науково-дослідницької роботи.

Список літератури

1. Владимов Н. В. Корпусный подход к решению переводческих проблем: На материале письменных переводов с русского языка на английский : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.19 [Электронный ресурс] / Н. В. Владимов. – Режим доступа: www.psycholinguistik.narod.ru/publikatsii/avtoreferati/Vladimov_AKD.pdf
2. Крушельницкая К. Г. Советы переводчику / К. Г. Крушельницкая, М. Н. Попов. – М. : АСТ, Астрель, 2002. – 148 с.
3. Нагель О. В. Корпусная лингвистика и ее использование в компьютеризированном языковом обучении [Электронный ресурс] / О. В. Нагель. – Режим доступа: www.lib/tsu.ru/mminfo/000349304/04/image/04-053.pdf
4. Немецко-английский словарь-конкорданс Linguee [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.linguee.de
5. Раицкая Л. К. Дидактические возможности корпусных Интернет-технологий в преподавании иностранного языка в высшей школе [Электронный ресурс] / Л. К. Раицкая. – Режим доступа: www.mgimo.ru/files2/.../a3f57d83f7af908a325ed62a5e192881.doc
6. Тер-Минасова С. Г. Проблемы перевода: Mission Impossible? / С. Г. Тер-Минасова // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 19. Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2012. – № 2. – С. 9–18.
7. Guadalupe R. Y. Optimierung der Übersetzer Ausbildung unter Nutzung korpuslinguistischer Methoden [Электронный ресурс] / R. Y. Guadalupe. – Режим доступа: www.trans-kom.eu.